

GOVOR DRAGE ŠTAMBUKA
povodom primanja prve
Nagrade Dr. Ivan Šreter
za najbolju novu hrvatsku riječ

Poštovani prijatelji života i djela dr. Ivana Šretera, cijenjeni skrbnici hrvatskoga jezika i članovi prosudbenog povjerenstva za novu hrvatsku riječ!

Kada sam prošloga ljeta, za vrijeme boravka u Domovini, pročitao razgovor profesorice Sande Ham u kojemu je, među inim stranim riječima koje bi valjalo preimenovali na hrvatski, spomenula i riječ *stent*, namah mi je kao liječniku zasvijetlilo rješenje – *proširnica*, imajući u vidu ulogu koju *stent* ili metalna mrežica terapijski obavlja u koronarnim arterijama, šireći ih, iznutra, na mjestima suženja i jačajući krvni protok.

Dakle – naziv *proširnica*, ili žilni potporanj kako pridodah rješenju, bi složen u tren. Kako je profesorica u razgovoru navela i elektroničku adresu časopisa *Jezik*, bez oklijevanja sam sjeo uz osobno računalo i otposlao spomenuti izraz. No kada mi je prije tjedan dana profesorica Ham u telefonskom razgovoru, a prije nje i akademik Babić, dojavila vijest o dobivanju prve nagrade za novu hrvatsku riječ – *proširnica*, pomislio sam da se dogodila zabuna, budući da nisam mogao prepoznati vlastitu novoskovanu riječ. Tek kada je profesorica spomenula i žilni potporanj, sjetio sam se svojega ljetošnjega prijedloga. Možda je neprepoznavanje vlastite riječi dokaz da je ona očekivana i samorazumljiva, pa ju stoga nisam ni doživio kao vlastitu kovanicu. Dok me žilni potporanj, priznat ćete: metaforički snažniji, posredno priveo natrag sjećanju.

Nakon uvoda zahvaliti mi je povjerenstvu na povjerenju i na nagradi za novu hrvatsku riječ, no sjetiti mi se i Brodnjakova Razlikovnog rječnika u kojemu je navedena

moja starija, novohrvatska medicinska kovanica – *kopnica* koju sam skovao, baveći se znanstveno i klinički bolešću zvanom *sida* ili *AIDS* u Londonu od 1985. do 1991. Tada sam se poveo za kliničkom slikom bolesnika koji su kopnili i naglo gubili tjelesnu težinu, a nastavio na stara hrvatska imena bolesti, poput *sušice* i *padavice*. Od imena *sida*, zazirao sam znajući da je ista riječ i žensko ime poznate hrvatske pjesnikinje *Side Košutić*.

Reći mi je i da bi jezičnu inicijativu poput ove u Pakracu Francuzi doživjeli kao uobičajenu, dok u Hrvatskoj, čujem, podiže čak političku prašinu, što mi nije lako razumjeti.

Jer briga za jezik uljudbena je tekovina i znak društvene sofisticiranosti i napretka. Ono što se dogodilo cijenjenom generacijskom kolegi dr. Ivanu Šreteru dogodilo se, na određen način, i meni – kasnih 70-ih godina na KBC-u Rebro u Zagrebu kada sam u svojim gastroskopskim opisima počeo umjesto riječi *čir* rabiti hrvatski izraz *vrijed* koji je i točniji jer bolje opisuje manjak želučane sluznice, odnosno ranicu, dok je *čir* bliže pojmu *furunkula*, gnojne izbočine na kožnoj površini. Moje uvođenje *vrijeda* u gastroskopske nalaze izazvalo je negativnu reakciju onih kojima hrvatski jezik nije bio na srcu. Kritika je bila uvod u političku hajku pod nazivom „nacionalizam u jeziku“. A na mene se obrušila osobito nakon što sam u samizdatu, kao pravi disident, objavio pjesničku antologiju „*Insulae / hrvatska nova lirika*“ i završio u „*Bijeloj knjizi*“ tamnih staljinističkih tonova, te izgubio domicilno radno mjesto. Stoga sam bio primoran nastaviti se baviti kliničkim istraživanjima u londonskim bolnicama od 1984. pa sve do 1991., kada me dočekala diplomatska služba opunomoćenoga predstavnika Republike Hrvatske u Velikoj Britaniji.

Iz navedenoga je razvidno zašto suosjećam sa svojim plemenitim kolegom Šreterom

kojega je bavljenje jezikom kao poljem političke sudbine provelo kroz martirij najnevjerojatnijega i stravičnoga kraja.

Za pokojnoga kolegu Šretera, moju generaciju, čije dično ime ova nagrada nosi iskazujem svoje najdublje štovanje i ljubav, te preko njega zahvaljujem svima koji njeguju hrvatski jezik i brinu o jezičnoj sudbini. Jezik je, držim, neizostavno vezan i uz narodnu sudbinu, te je utoliko materinska riječ jedno od sidara našega identiteta i opstojnosti.

Svjestan potonjega utemeljio sam 1991. s početkom agresije na Hrvatsku, na svom rodnom otoku Braču, u mjestu Selcima, pjesničku manifestaciju *Croatia rediviva* koja je proizišla iz ideje trojstvenosti hrvatskoga

jezika i njegovih koineizacijskih potencijala. Nazvao sam je i *ča-kaj-što* naglašavajući tripartitnost, razvedenost i bogatstvo hrvatskoga jezika u kojemu sve tri dionice, i čakavska i kajkavska i štokavska, jednako slatko zvone.

Hvala svima ovdje nazočnima, i onima koji su u mislima s nama, a pronose ljubav dr. Šretera i njemu srodnih duša prema jeziku naših otaca, i – vjerujem – naših potomaka. Hvala svima koji pridonose ovom osobitom natjecanju što promiče razmišljanje o jeziku i oplemenjuje ga, navodeći nas na ljubav prema vlastitome biću, u svijetu poremećenih odnosa i vrednota.

Gore srca, *sursum corda!*

Drago Štambuk

KOMENTAR NATJEČAJU ZA 2008.

Prema izvještaju glavne urednice možemo reći da je i natječaj za 2008. uspio i po broju prinosnika i po broju prihvatljivih prijedloga, iako kao opću ocjenu u tome smislu možemo reći kao da su prijedlozi nešto slabiji.

Teško je bilo izabrati tri riječi, a da budu besprijekorne.

Na prvo mjesto je odmah došla *proširnica* za stent iz medicinskoga nazivlja. *Stent* je inače eponim i za eponime nije potrebno tražiti zamjene, kao što ih npr. ne tražimo ni za sendvič, naziv po kartašu Sandwichu koji je, da zbog jela ne prekida kartanje, pripremao obroke koje danas nazivamo sendvič. Ali kad je zamjena za nejasan eponim uspješna, kao što je *proširnica*, onda može doći na prvo mjesto.

Druga je *daljinac*, daljinski upravljač. Ta se riječ govori, ali nije zabilježena i popunja-

va prazninu jer se tim pojmom služimo svaki dan.

Treća je *pretjecajnik* „pretjecajni trak“, tvorba koja se u uskostručnim nazivom naziva univerbizacija, stvaranje jedne riječi umjesto sintagme. Naziv se univerbizacija u jezikoslovlju rabi, ali nije dobio još svoje dobro stručno obrazloženje.

Po tom je načelu u uži izbor došla i riječ *ispušnik* – ispušni lonac u automobila, „auspuh od auta“, kako piše predlagatelj(ica). Moglo se pomišljati da ćemo tu riječ naći u mnogim rječnicima, ali se nije našla tamo gdje bi trebala biti. U Ladanovu Osmojezičnom enciklopedijskome rječniku nalazi se *ispušna cijev, ispušni lonac*, u Njemačko-hrvatsko univerzalnom rječniku s. v *Auspuff* stoji *ispuh, razg. auspuh, auspuf, Auspuffrohr ispušna cijev, razg. auspuh, Auspufftopf ispušni lonac, prigušivač ispuha*; u Automobilske rječniku Ivana Belušića nalazimo samo *ispušna cijev, ispušni prigušivač, ispušni ventil*, ali *ispušnika* nema. Još